

III. ÜNİTE: İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER DERS NOTLARI

HARİTALARI TANIYORUM

Harita: Yeryüzünün tamamının veya bir kısmının, kuşbakışı görünüşünün belirli bir oranda küçültülerek düzlem üzerine aktarılmasına harita denir.

Bir çizimin harita olabilmesi için;

- Kuşbakışı çizimin olması
- Ölçek kullanılması
- Düzlem üzerine aktarılması gerekir.

Örnek: Fiziki Harita, Nüfus Haritası, Tarım Haritası, Siyasi Harita vb.

Kroki: Ölçek kullanılmayan kabataslak çizimlere kroki denir.

Ölçek: Haritalardaki küçültme oranına ölçek adı verilir. Ölçekler **kesir** ve **çizgi ölçek** olmak üzere ikiye ayrılır.

Lejant: Haritalarda kullanılan özel işaretler vardır. Bu işaretler ve bunların ne anlama geldiği, haritaların **işaretler bölümünde** (lejant) gösterilir.

Fiziki Harita: Sınırları belirli bir alanda **dağ, ova, plato, akarsu** gibi yeryüzü şekillerini gösteren haritalara fiziki harita denir.

- Fiziki haritalarda kullanılan **renklerin anlamları** vardır.
- Deniz ile karanın birleştiği yerde yükselti **“0 (sıfır)”** metre olarak kabul edilir.

Fiziki Haritadaki Renk	Gösterdiği Yükselti
Mavi	Deniz, göl, akarsu gibi su kütleleri
Yeşil	0-500 Metre
Sarı	500-1000 Metre
Kahverengi	1000 Metre yukarısı.

NOT: Fiziki haritalarda yeşil renkler ormanları değil yükseltinin az olduğu yerleri gösterir.

Fiziki Haritalarda Bulunan Yeryüzü Şekilleri

Dağ: Çevresine göre daha yüksek ve tabandan zirveye kadar eğimli yamaçları olan yeryüzü şekillerine **“dağ”** adı verilir.

Fiziki haritalarda dağlar **kahverengi** renk ile gösterilir.

Örnek: Ağrı Dağı, Erciyes Dağı

Göl: Karalar içindeki çukurlarda birikmiş durgun su kütlelerine göl denir.

Örnek: Van Gölü, Tuz Gölü

Plato: Akarsular tarafından derin bir biçimde yarılmış, çevrelerine göre yüksekte kalan düzlüklere plato denir.

Örnek: Erzurum- Kars Platosu

Vadi: Akarsuların yataklarını aşındırarak oluşturduğu yeryüzü şekillerine vadi denir.

Örnek: İhlara Vadisi

Ova: Çevrelerine göre alçakta kalan, akarsular tarafından yarılmamış geniş düzlüklere ova denir.

Örnek: Çukurova, Bafra, Çarşamba

Akarsu: Yeryüzünde, belirli bir yatak içinde, eğim boyunca sürekli veya zaman zaman akan sulara akarsu denir.

Örnek: Seyhan, Ceyhan

Ada: Etrafı sularla çevrili kara parçasına ada denir.

Örnek: Kıbrıs Adası

Yarımada: Üç tarafı surlarla çevrili olan kara parçasına yarımada denir.

Örnek: Gelibolu Yarımadası

Körfez: Denizin karanın içine doğru sokulduğu büyük su girintilerine körfez denir.

Örnek: İzmir Körfezi, Antalya Körfezi

Koy: Denizin karaya doğru giren küçük ve dar girintilerine koy denir.

Örnek: Sarsala Koyu (Muğla)

Boğaz: İki denizi birbirine bağlayan su geçitlerine ise boğaz denir.

Örnek: İstanbul, Çanakkale Boğazı

İKLİMİN YAŞAMIMIZA ETKİSİ

Hava Durumu: Belirli yerde ve **kısa bir süre içinde** etkili olan hava olaylarına hava durumu denir. Hava durumu ekonomik faaliyetler üzerinde etkilidir. Tarım yapan çiftçiler ekim ve hasat işlerinde balıkçılıkla uğraşan balıkçılar avlanmaya çıkacağı zaman **hava durumunu** göz önüne alırlar.

Örnek: Adana bugün sağanak yağışlı

Meteoroloji: Hava koşullarında meydana gelen değişimleri, hava durumu tahminlerinde bulunan bilim dalıdır. Meteoroloji ile ilgilenen bilim insanlarına **meteorolog** denir.

İklim: Bir yerde hava olaylarının (sıcaklık, rüzgar, yağış) **uzun yıllar** boyunca gösterdiği **ortalama duruma** iklim denir.

Örnek: Akdeniz ikliminde yazlar sıcak ve kurak kışlar ılık ve yağışlıdır.

Klimatoloji: İklim bilimidir, iklimlerle ilgili çalışmalar yapılır. İklim bilimiyle ilgilenen, çalışmalar yapan bilim insanlarına **klimatolog** denir.

Ülkemizde Çeşitli İklimler Gözükmemektedir Bunda;

- Üç tarafının denizlerle çevrili olması
- Yükseltinin batıdan doğuya doğru artması
- Orta kuşakta bulunması
- Farklı yeryüzü şekillerinin olması

İklimin İnsan Yaşamına Etkileri

- Bitki örtüsünü
- Konut tipini
- Giyim kuşamı
- Ulaşım faaliyetlerini
- Hayvancılık faaliyetlerini
- Su kaynaklarını
- Yapılan turizm faaliyetlerini
- Tarım ürünü çeşidini
- Ekonomik faaliyetleri
- Nüfusun durumunu

Ülkemizde görülen iklimler

Ülkemizde **üç** farklı iklim tipi görülür. Bunlar **Akdeniz İklimi**, **Karadeniz İklimi** ve **Karasal İklimi**dir.

Akdeniz İklimi

- Ülkemizde **Akdeniz**, **Ege** ve **Marmara** kıyılarında gözükür.
- Yazlar **sıcak ve kurak**, kışlar ise **ılık ve yağışlı** geçer.
- En fazla yağışı **kışın** alır.

- Akdeniz ikliminde bitki örtüsü, **maki (zeytin, zakkum, defne, keçiboynuzu)** adı verilen kısa boylu ağaçlardır.
- Evlerin yapı malzemesi **taştır**.
- Yaz mevsiminin uzun olması nedeniyle **yaz turizmi** gelişmiştir.

- Kışlar ılık geçtiği için **seracılık faaliyeti** gelişmiştir.
- **Turunçgiller** (mandalina, portakal, limon greyfurt), **zeytin, fıstık, susam, muz, tütün, üzüm, incir** ve birçok sebze ve meyve yetişir.

Karadeniz İklimi

- Ülkemizde **Karadeniz'in kıyı kesimlerinde** gözüktür (**Karadeniz ve Kuzey Marmara**).
- Yazlar **serin**, kışlar ise **ılık** geçer.
- **Her mevsim yağış** görülür.
- Bitki örtüsü **ormandır**.
- Evlerin yapı malzemesi **ahşaptır**.
- **Yayla turizmi** gelişmiştir.
- **Çay (Doğu Karadeniz), fındık, mısır** gibi ürünler yetişir.

Karasal İklim

- Ülkemizde denizden uzak iç kesimlerde görülen iklim tipidir (**İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu Bölgesi ve Marmara'nın iç kesimlerinde**)
- Yazlar **sıcak ve kurak**, kışlar **soğuk ve karlı** geçer.
- **Kar yağışından** dolayı kışın yollar kapanabilir.
- En fazla yağışı **ilkbaharda**, en az yağışı **yazın** alır.

- Bitki örtüsü, ilkbahar yağmurları ile yeşeren, yaz sıcaklığı ile kuruyan **bozkırlardan** oluşur.
- Evlerin yapı malzemesi **kerpiçtir**.
- **Buğday, arpa, şekerpancarı, mercimek, nohut, üzüm, elma** gibi tarım ürünleri yetişir.

NÜFUS VE YERLEŞME

Nüfus: Sınırları belirli bir alan (köy, ilçe, il, bölge, ülke vs.) içerisinde yaşayan insan sayısına **nüfus** adı verilir.

- İnsanlar, tarih boyunca ihtiyaçlarını kolayca karşılayabilecekleri alanları yerleşim yeri olarak seçmişlerdir.
- Ülkemizin nüfusu **2022 TÜİK** verilerine göre **85 milyon 279 bin 553** kişidir.

En fazla nüfusa sahip illerimiz

1. **İstanbul** 15 milyon 907 bin 951 kişi
2. **Ankara** 5 milyon 782 bin 285 kişi
3. **İzmir** 4 milyon 462 bin 56 kişi
4. **Bursa** 3 milyon 194 bin 720 kişi
5. **Antalya** 2 milyon 688 bin 4 kişi

En az nüfusa sahip illerimiz

1. **Bayburt** 84 bin 241 kişi
2. **Tunceli** 84 bin 366 kişi
3. **Ardahan** 92 bin 481 kişi
4. **Gümüşhane** 144 bin 544 kişi
5. **Kilis** 147 bin 919 kişi

Nüfusun dağılışını etkileyen **beşeri** ve **doğal faktörler** vardır.

Doğal Faktör: İnsan etkisi olmadan kendiliğinden **doğada** oluşan faktörlerdir.

Doğal Faktörler

- Yeryüzü şekilleri
- İklim
- Su kaynakları
- Bitki örtüsü
- Toprağın özelliği

Beşeri Faktör: İnsan etkisiyle oluşan faktörlerdir.

Beşeri Faktörler

- Tarım
- Ulaşım
- Sanayi
- Hizmet sektörü
- Madencilik
- Turizm
- Ticaret

Doğal Faktörler

Yeryüzü Şekilleri: Ülkemizde yeryüzü şekillerinin **sade olduğu** ova ve platolarda nüfus fazladır.

Örnek: Adana, Bursa, Konya'nın illerinin nüfusu fazladır.

Ülkemizde **dağlık ve engebenin** fazla olduğu yerde nüfus azdır.

Örnek: Hakkari, Muş ve Artvin illerinin nüfusu azdır.

İklim: Ülkemizde iklimin **ılıman** olduğu denize kıyısı olan yerlerde nüfus fazladır.

Örnek: Adana, İzmir, Antalya, İstanbul.

Ülkemizde karasal iklimin **çok sert** geçtiği yerlerde nüfus azdır.

Örnek: Hakkari, Tunceli, Iğdır illerinde nüfus azdır.

Su Kaynakları: Su, insanın yaşamını devam ettirmesi için en temel kaynaklardan biridir. Geçmişten günümüze insanlar su kaynaklarının etrafını yerleşim yeri olarak seçmiştir.

Örnek: Sakarya nehri etrafında Sakarya Nehri, Seyhan ve Ceyhan Nehirleri etrafında Adana şehrinin nüfusunun artmasında su kaynaklarının da etkisi vardır.

Bitki Örtüsü: **Gür bitki örtüsü** ulaşımı, tarımı ve konut yapımını olumsuz etkiler.

Örnek: Trabzon, Rize ve Giresun'un kırsal yerlerinde nüfusun az olması.

Toprağın Özelliği: Toprağın **verimli** olduğu yerlerde nüfus fazladır.

Örnek: Çukurova, Bafra, Çarşamba, Menderes Ovaları

Toprağın **verimsiz** olduğu yerlerde nüfus azdır.

Örnek: Tuz Gölü çevresi.

Beşeri Faktörler

Tarım: İklimin uygun olduğu su kaynaklarına yakın **ovalar** tarım için elverişlidir buralarda nüfus fazladır.

Örnek: Çukurova, Konya Ovası, Bafra ve Çarşamba Ovaları

Ulaşım: Ulaşım imkânlarının **geliştiği** yerlerde sanayi ve ticaret de gelişmiştir. Bu durum iş imkânlarını artırdığı için ulaşımın geliştiği yerlerde nüfus da fazla olur.

Örnek: İstanbul Bursa, İzmir, Mersin ve Adana.

Ulaşım imkânlarının **gelişmediği** yerlerde nüfus azdır.

Örnek: Ağrı, Şırnak, Kastamonu ve Artvin' de nüfus azdır.

Sanayi: Sanayi tesisleri ham madde kaynaklarına yakın ve ulaşım imkânlarının geliştiği yerlere kurulmuştur. Sanayi tesisleri fabrikalaşmaların olduğu yerlerdir ve insanlara **iş imkanı sağlar** bu yüzden buralarda nüfus fazladır.

Örnek: İstanbul, Kocaeli, Ankara, İzmir, Bursa.

Madencilik: Madencilğin geliştiği yerlerde iş imkanı fazladır ve insan gücüne ihtiyaç duyulur.

Örnek: Taşkömüründen dolayı Zonguldak'ta Petrole bağlı olarak Batman'da nüfus artmıştır.

Hizmet Sektörü: Eğitim, sağlık, ulaşım, bankacılık, turizm gibi faaliyetler hizmet sektörü içerisinde yer alır. Dışarıdan göç aldıkları için hizmet sektörünün geliştiği yerlerin nüfusları da fazladır.

Turizm: Turizm faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı yerlerde nüfus fazladır.

Örnek: Akdeniz ve Ege kıyıları.

Ticaret: Sanayinin geliştiği yerlerde ticaret gelişmiştir buralarda nüfus fazladır.

Örnek: Adana, İzmir, Kocaeli, Kayseri.

İNSANIN DOĞAYI ŞEKİLLENDİRMESİ

Doğal Çevre: İnsan etkisi olmadan oluşmuş ortamdır.

Örnek: Hava, su, toprak, orman, dağ, deniz, göl doğal çevremizdir.

İnsanlar doğal çevreyi kullanarak **ekonomik faaliyetler** yapar, doğadan daha fazla faydalanmak ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere doğayı değiştirirler.

Örnek: İnsanlar; ulaşımı kolaylaştırmak için **yol, köprü** ve **viyadükler** yaparlar.

Örnek: İnsanlar, ihtiyaç duydukları enerjiyi ve suyu karşılamak için akarsu üzerine **barajlar** yaparlar.

Örnek: İnsanlar, barınmak için doğal çevre üzerinde **konutlar** yaparlar.

Örnek: İnsanlar, doğadan çıkardıkları **madenleri** işleyerek çeşitli ürünler elde ederler.

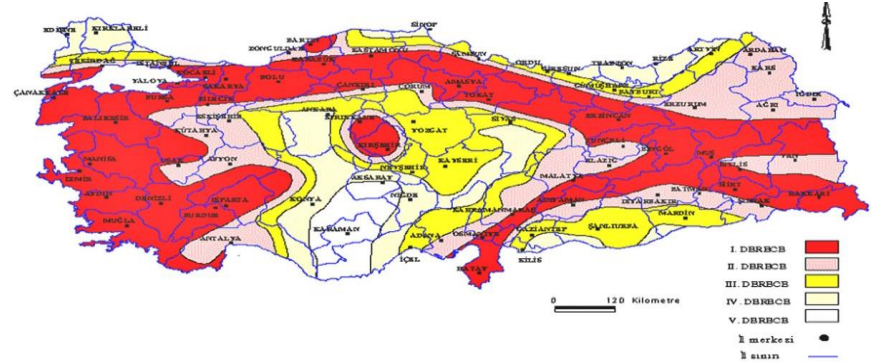
AFETLER VE ÇEVRE SORUNLARI

Doğal Afet: Doğada meydana gelen **can ve mal kayıplarına** neden olan olaylara doğal afet denir.

- Afetler, ciddi anlamda **can ve mal kaybına** neden olan olaylardır.
- İnsanlar üzerinde **derin izler** bırakır.
- Afetlerin tam anlamıyla **önlenebilmesi mümkün değildir**.
- Gerekli önlemler alınarak, **afetlerin etkileri en aza** indirilebilir.

Deprem: Yer kabuğundaki **ani kırılmalar** nedeniyle yer yüzeyinde meydana gelen sarsıntılardır.

- Deprem ülkemizde **en fazla can ve mal kaybına neden olan** doğal afettir.
- Ülkemiz topraklarının **%96'sı** deprem kuşağında yer alır.

Örnek: Ülkemizde son yıllarda birçok deprem meydana gelmiştir bunlara **İzmir, Elazığ, Van ve 6 Şubat Kahramanmaraş depremleri** örnek olarak verilebilir.

Depremleri En Az Hasarla Atlatabilmek İçin

- Fay hatlarının geçtiği yerlere binalar yapılmamalı
- Binalarda **depreme dayanaklı** malzemeler kullanılmalı
- Deprem riskinin olduğu yerlerde **çok katlı binalar** yapılmamalı

Sel: Eriyen kar suları ve aşırı yağışlara bağlı olarak oluşur. Eğimli alanlardan akan bu sular, toprakla birlikte her şeyi sürükler. Ülkemizin birçok bölgesinde sel felaketleri gözükmele birlikte özellikle **Karadeniz Bölgesinde** daha fazla görülür.

Sel Felaketinden Korunmak İçin

- Akarsu ve dere yataklarına yerleşim yapılmamalı
- Akarsu önlerine **baraj ve bentler** yapılmalı
- Şehirlerde **atık su** için altyapı çalışmaları yapılmalı

Örnek: 2021 yılında **Kastamonu, Sinop, Bartın ve Van'ın Başkale** ilçesinde sel felaketleri meydana geldi.

Çığ: Eğimli yamaçlarda tutunamayan **kar kütlesinin** yuvarlanarak büyümesiyle meydana gelir.

- **Doğu Anadolu Bölgesi'nde** kar yağışı ve engebeden dolayı fazla gözükür.

Heyelan (Toprak Kayması): Eğimin fazla olduğu yerlerde aşırı yağışlara bağlı olarak toprağın kütle hâlinde aşağı doğru kaymasıdır.

- Coğrafi etkenler dışında plansız olarak yapılan **yol, tünel, baraj çalışmaları da** heyelana neden

olabilmektedir.

- Özellikle ülkemizde **Karadeniz Bölgesi'nde** aşırı yağışa bağlı olarak heyelan gözükmektedir.

Erozyon: Toprağın üst bölümündeki **verimli kısmın** rüzgâr ve akarsular ile taşınmasıdır.

- **İklim ve bitki örtüsünün cılız olması** erozyon üzerinde etkilidir.
- Ülkemizde erozyonun en yoğun görüldüğü yerler, **karasal iklimin** etkili olduğu yerlerdir.

Erozyonu Önlemek İçin

- **Ağaçlandırma** faaliyetleri yapılmalı
- Arazilerde **taraçalandırma** yapılmalı
- Araziler **eğimin tersi** yönünde sürülmeli

Hortum: Ani hava değişimlerine bağlı olarak oluşan, kendi ekseninde dönerek hareket edebilen, yüksek hızlara ulaşabilen ve yıkıcı etkileri olan **şiddetli bir rüzgâr** çeşididir.

- Ülkemizde son zamanlarda oluşan **hortumlar tarım arazilerine** zarar vermiştir.

Orman Yangını: Yıldırım düşmesi ya da **kuru otların yüksek sıcaklık nedeniyle tutuşması** bazen de insanların yaptığı hatalar sonucu meydana gelir.

- Özellikle ülkemizde yaz aylarında **Akdeniz ve Ege Bölgesi'nde** yangınlar meydana gelmektedir.

Çevre Sorunları: Doğal kaynakların **aşırı ya da bilinçsizce** kullanımı doğadaki dengeyi bozar ve çevre sorunlarının yaşanmasına neden olur.

Hava kirliliği: Atmosferde **zararlı gazların insanlara ve diğer canlılara zarar verecek miktara** ulaşmasıdır. Ulaşım araçları, elektrik santralleri, sanayi faaliyetleri, binalarda ısınma amaçlı kullanılan yakıtlar hava kirliliğine neden olur.

Su Kirliliği: Zararlı maddelerin suyu bozacak miktarda suya karışmasıyla su kirliliği oluşur. **Termik santraller, gübreler, kimyasal ilaçlar, sanayi atıkları, toprak erozyonu** su kirliliğinin başlıca nedenleridir.

Gürültü Kirliliği: İnsanı rahatsız eden ve insan sağlığına zarar veren sesler, gürültü kirliliği oluşturur. **Ulaşım araçları, iş makineleri, sanayi kuruluşları, yüksek sesle müzik yapılan eğlence yerlerinden yayılan ses, kalabalıkların uğultusu, yüksek sesle konuşan ve bağırان insanlar** gürültü kirliliğine sebep olurlar.

Toprak Kirliliği: İnsanlar tarafından toprağın içine ya da üzerine bırakılan ya da başka şekillerde **toprağa karışan zararlı maddelerin** toprağın niteliğini bozmasıdır. Sulardan toprağa karışan maddeler, **hava yoluyla gelen maddeler**, tarım alanlarında kullanılan **ilaç ve gübrelerden kaynaklanan kimyasal maddeler, çöpler ve atıklar** toprak kirliliğine neden olur.

Farklı gazların bileşiminden oluşan atmosfer, dünyayı yaşanabilir bir gezegen hâline getirmiştir. Ulaşım araçları, fabrika ve konutlardan çıkan zararlı gazlar, sanayi faaliyetleri hava kirliliğine neden olmuştur. Bu değişim beraberinde **küresel ısınmayı** getirmiştir.

DOĞAL AFETLER VE ETKİLERİ

Hiç beklenmedik bir anda meydana gelen deprem, çığ, sel ve heyelan gibi doğal afetler can ve mal kayıplarına neden olur ve insanların yaşamlarını farklı alanlarda etkiler. Afetler sonunda yaşanan bu acılar toplum hayatını **derinden etkilemiş** ve **şiiirlerimize, türkülerimize konu olmuştur**.

Depremler: Can ve mal kayıplarına neden olur. Deprem sonrası birçok konut kullanılamaz duruma gelir. Eğitim, ulaşım, sağlık gibi

alanlarda sorunlar yaşanır. Depreme maruz kalan insanlarda korku, endişe ve çaresizlik durumları oluşur.

Orman Yangınları: Sadece doğal güzelliklerimizin yok olması anlamına gelmez. Yangınlarda birçok canlının yaşam alanı da yok olur. Yangınlar çevre sorunlarını beraberinde getirirken yangın sonucunda ormana bağlı ekonomik faaliyetler de yapılamaz hâle gelir.

Erozyon: İnsanların yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. Daha önce tarım yapılabilen birçok arazimiz bugün erozyon nedeniyle kullanılamaz hâle gelmiştir. Erozyonun yaşandığı bölgelerde doğal yaşam da olumsuz yönde etkilenmektedir.

Çığ Felaketi: Ulaşımı, eğitimi ve ekonomik faaliyetleri olumsuz yönde etkiler.

Sel Felaketi: Çevre kirliliğine, maddi zarara ve can kayıplarına neden olur.

Heyelan: İnsanların yaşam alanlarına zarar verebilir, ulaşımın aksamasına, can ve mal kayıplarına neden olabilir.